

tenja celotnega narodnoosvobodilnega boja. Predlog o vključitvi pomena narodnoosvobodilnega boja v preambulo nove slovenske ustave kot dejavnik naše dediščine, izhaja seveda iz podmene, da je narodnoosvobodilni boj izstopajoče narodovo dejanje, razviden pozitiven del njegove dediščine. Zakaj to ne bi našlo svoj odmev v preambuli? Takšen predlog seveda ne izhaja iz nekakšne »narodnoosvobodilne nostalgije«. Zakaj bi v zvezi z narodnoosvobodilnim bojem ob sedANJI kritiki ekcesnih pojavov zahajali v pravi psihološki kompleks (celo manjvrednostni) in se sploh ne bi več potegovali za zgodovinsko pravično vrednotenje narodnoosvobodilnega boja tudi v slovenski ustavi.

Razumljivo, preambula ni »kratki kurz zgodovine narodnoosvobodilnega boja« in dovolj je bilo v preteklosti utrujajoče glorifikacije narodnoosvobodilnega boja. Tudi to je bil nedvomno eden izmed vzrokov za sedanje, zopet enostransko razvrednotenje tega boja. Vem tudi, da je možno poleg čisto drugačnih, tudi idejnih pogledov na narodnoosvobodilni boj, tudi takole ugovarjati: tudi ustavnopravno je bolj elegantno in družbenopolitično bolj snažno, da se ničesar posebej ne navede iz narodove dediščine, sicer se seveda postavi vprašanje izbora dediščine, to je, kaj vse navesti. Morda bi se kdo zavzemal za navedbo slovenske Karantanije, pa za kmečke punte itd. itd. To bi seveda lahko vodilo v navedbo brez meja, kar gotovo v ustavno preambulo ne spada. Toda moj predlog je jasen: iz razlogov, ki so bili v tem zapisu navedeni, se zavzemam samo za navedbo narodnoosvobodilnega boja in pri tem izhajam iz podmene, da še tako prevrednotena zgodovina tega boja ne more biti zgodovinsko izničena.

Z dopolnitvami in spremembami, ki jih predlagam k preambuli nove slovenske ustave, bi po mojem prepričanju preambula pridobila na svoji ustavni fiziognomiji; ohranila bi nujno in zaželjeno kratkost in to ob večji vsebinski popolnosti, ki bi še bolj poudarila demokratični značaj in korenine Slovenije kot suverene države.

DIMITAR MIRČEV

Kako do postsocialistične in postkapitalistične ustave?

Ni dvoma, da so za jugoslovansko ustavnost in konstitucionalni položaj danes značilne: a) ustavna nestabilnost in nespoštovanje sedanje ustave; b) ustavna in pravna konfuzija ter negotovost; in c) ustavotvorna nervoza in naglica.

Kar zadeva prvo dimenzijo, ustavna nestabilnost in nespoštovanje nista predvsem posledica dolgoletne ekonomske krize in nezmožnosti sprememb ekonomskih odnosov v okviru dosedanjega ustavnega sistema. Pluralizacijo lastnine in tržno podjetništvo bi lahko uvedli v sistem že leta 1985, pa celo prej, tako kot so to izvedli leta 1989, kar pomeni zelo enostavno, z nekaj ustavnimi amandmaji. Tak položaj tudi ni bil neposredno izzvan niti s prenosom socialnoekonomskega nezadovoljstva na področje nacionalnega in mednacionalnega nezadovoljstva oziroma z izstopom nacionalnobiurokratske moči, izven meja moči, določenih z ustavo.

Ustavna nestabilnost in nespoštovanje sta v globini rezultat razpada sistema

partijske države in njene ustave oziroma izpraznjenosti in nato razpada njene notranje kohezivne substance – državne partije. Sedaj vidimo, da organika jugoslovanske ustave in ustavnosti ni bila vraščena predvsem v družbeno proizvodnem odnosu, v relacijah ekonomike in prakse, temveč v ideološki retoriki in koheziji državne partije.

Vendar pa se ta razpad ni pričel s Kosovom, z antibirokratsko revolucijo oziroma s pojavi izgubljanja moči in avtoritete državnega, federalnega vrha. Pričel se je precej prej – z ekonomsko in pravno nedisciplino v podjetjih, bankah, občinah, z izigravanjem ukrepov ekonomske politike, načel t. i. kadrovske politike, z monopolizacijo odločitev o akumulaciji, pa vse do svojeglavosti in samovolje uprave in policije. Partijska država je bila povsem na voljo državni partiji, ki se je popolnoma zapletla v svoje labirinte moči, monopola, interesov, voluntarizma. To je praktično derogiralo jugoslovansko ustavo in ustavnost. Danes se njene politično-pravne regulative nadomeščajo zgolj z balansiranjem moči političnih centrov, predvsem nacionalno republiških, medtem ko je ravnanje »po črki ustave in zakona« zoženo na pogajanje in dogovarjanje, zlasti če posega v sfero interesov, in to razumno ali pa tudi ne.

Zakaj je bila ta diagnoza potrebna? Da bi pokazali, da nacionalno politični vrhovi, liderji, alternative, nove večine, opozicije itd. niso kar tako zaradi svojih partikularnih interesov, ideologij, ambicij, opresivnosti ali demokratičnosti razbili sistema in reda. Prav nasprotno, ravno oni so bili naravni proizvod tega sistema in reda. Ustavo so privedli do njenih končnih konsekvenc in do resne zahteve po njeni spremembi.

Naslednja točka obravnava položaj ustavne in pravne konfuzije. Dosedanji ustavni sistem in pravni red sta že izčrpana, že dolgo časa tudi neučinkovita, neuspešna, nefleksibilna, nedovzetna za spremembe. Vendar pa sta notranje konsistentna in logično izdelana sistema.

Amandmajske spremembe, 1989–90, so bile nujno potrebne, da bi izpeljali dve bistveni reformski nalogi: pluralizacijo lastnine in prehod na normalni vzorec tržnega gospodarstva in politično pluralizacijo ter prehod na normalni vzorec parlamentarne demokracije. Z amandmaji, brez celovite rekonstrukcije ustave in reda in brez izdelane filozofije in koncepta sprememb, smo dobili povsod hibriden, protisloven, nehomogen sistem, pravzaprav sistem z dvema paralelnima notranje protislovnima podsistemoma: dosedanjega kolektivističnega in asociativnega s svojo ekonomsko in družbeno osnovo ter načrtovanega liberalno demokratskega in individualističnega z zelo ozko in embrionalno družbeno in ekonomsko osnovo.

Ni treba mnogo, da bi dokazali, da se bosta ta dva podsistema med seboj blokirala, konfliktnizirala in amortizirala svoje pozitivne komponente. Postavlja se vprašanje, kako ob 85% lastnine v družbenem sektorju kljub hitrim spremembam doseči v petih ali desetih letih pravni red korporativnega, trgovskega ali borznega prava, kako hitro se bodo delovni odnosi preobrazili v industrijske odnose, kako se bo dosegel npr. prehod na sistem klasičnega civilnega in stvarnega prava itd. Vprašanje je, kako hitro in kako bomo iz 7–8 milijonov samoupravljalcev in »združenih delavcev« naredili zgolj zaposlene oz. solastnike, soupravljalce.

Če analiziramo naš aktualni, »tranzitni« ustavnopravni in politični sistem, lahko opazimo veliko takšnih protislovij, konfuzij in blokad. Kakšen je pozitiven izhod iz tega? Bomo iskali rešitve v smeri likvidacije socializma in uveljavitve kapitalizma? S pomočjo ustavnopolitičnega usmerjanja družbenih in ekonomskih institucij na levo ali na desno? V razdrobljeni materialno-produktivni in politično-demokratski strukturi bi bilo to najbrž uničujoče za razvoj, pa tudi za demokracijo.

Ali bomo tu porabili vso energijo medstrankarske konkurence, pa tudi medrepubliške in mednacionalne?

Pri prevladovanju konfuzije in negotovosti se moramo izogniti ambiciji, da bi s pomočjo ustavnopravnega reda reševali vprašanje družbenoekonomskega odnosa in reda. Da bi z njim ščitili ali favorizirali en ali drug red? Ustavnopravni red bi moral biti vsaj tako fleksibilen in liberalnodemokratičen, da bi zagotavljal svobodno konkurenco oblik in celic socialistične in kapitalistične reprodukcije s stališča in v smeri razvoja, napredka in zagotavljanja človekovih svoboščin v družbi. To pa pomeni, da bi to bila ustava postsocialistične in postkapitalistične družbe, ki bi le pomagala oblikovanju novih lastniškoprodukcijskih struktur v kontekstu družbenih in tržnih regularnosti.

Čeprav bi to zelo težko dosegli z uporabo strankarskega pristopa k ustavi in ustavnosti, ne glede na to, ali bo to večstrankarski pristop ali pa koalicijski, opoziциjski, večinski, manjšinski itn. To so vse stari pristopi konstitucionalizma.

Morali bi izoblikovati ustavni pristop, ki bo v vsebinskem pogledu – liberalno interesni in razvojno napredni, ki bo ideološko neselektiven in nediskriminatoren in ki bo oblikovan na nov način. Celo s pomočjo nove tehnologije ustavotvornosti.

Ni razloga, da se takšna ustava, vsaj v načrtu in razpravi, ne bi oblikovala nepolitično in nestransko, neodvisno in strokovno, celo avtorsko in individualno. Zakaj ne bi npr. neposredno temeljila na korpusu osnovnih človekovih, ekonomskih, socialnih, kulturnih idr. pravic človeka, na dokumentih, paktih in aktih mednarodnih organizacij, forumov in asociacij. Itd.

Na koncu je več kot očitno, da pri nas danes prevladujeta ustavotvorna naglica in nervoza. Med organi kroži na desetine in desetine načrtov novih ustav, še posebej jugoslovanskih, deklaracij, listin itd. Vsakdo želi dati svoj predlog, postaviti svoje pogoje iz takšnih ali drugačnih nagibov in prejudicirati druge, čeprav je klasični avtor napisal, da Rima ni rešila ustava, pač pa gosi...

Sicer je pa gotovo, da se postopoma pomikajo in spreminjajo bistveni elementi jugoslovanske ustavnosti. Prvič v zgodovini dobiva svojo demokratično in legitimno zasnovano. V interesu nove ustavnosti in reda je, da bo stopnja legitimnosti nosilcev ustavnosti čim večja, kar pomeni, da bi proces demokratične politične pluralizacije moral biti povsod končan in parlamentarno funkcionirati. Drugič, prvikrat se jugoslovanska ustavnost veže na realno in nedelegirano suverenost, ki je izražena v suverenih nacionalnih državah. Baza dosedanje ustavnosti je bila revolucionarni narodi in razred, stvarno suverenost pa je imela federacija. Danes smer ustavnosti poteka od državljana kot subjekta pravne države do vrha te države. To so zelo pomembne razlike in spremembe, ki niso neboleče, enostavne in brez zgodovinskih bremen.

In nazadnje, ustava in ustavnost imata prvikrat možnost, da se osvobodita ideologizma, zgodovinskega in vrednostnega normativizma, ki živijo zunaj ali mimo dejanskega človeka, njegovega interesa in življenjske prakse.

Iz vseh teh razlogov je logično, da se ustavotvorna dinamika malo upočasni, da bi naša ustavnost resnično lahko bila predmet družbenega dogovora. Novega »Contract social«.

Pri tem nova ustava Jugoslavije ni najpomembnejša komponenta celotne ustavnosti. Če zanjo še ni pogojev in konsenza, še posebej glede vprašanja skupnega življenja in odnosa med republikami, je morda tudi boljše, da se za nekaj časa odloži in zamenja z deklaracijo o načelih skupnosti in z regulami, za katere bi vse republike zagotovile enotno uresničevanje.